

Polacy '57 – krajobraz po Październiku w świetle 120 tysięcy listów do Polskiego Radia

Polacy 80 to tytuł publikacji otwierającej serię badań „Sprawy Polaków” prowadzonych pod kierunkiem Władysława Adamskiego w Instytucie Filozofii i Socjologii PAN, poświęconych społeczeństwu lat osiemdziesiątych i postrzeganiu przez kryzysu¹. Publikowany dokument, zawierający analizę 120 tys. listów nadesłanych do Biura Listów Polskiego Radia w okresie luty–listopad 1957 r., nie może się równać z badaniami prowadzonymi systematycznie przez zespół socjologów – i w tym sensie tytuł jest pewnym nadużyciem. Zarazem jednak tak obszerny materiał, poddany systematycznej analizie statystycznej, ma – jak sędzę – pierwszorzędne znaczenie dla poznania ewolucji opinii społecznej na przestrzeni 1957 r. Mówi o postawach społecznych więcej niż chętnie wykorzystywane przez historyków do analizy ówczesnej świadomości fragmenty listów cytowanych w dokumentach MSW przez funkcjonariuszy SB (wybierających listy według nich „reprezentatywne” dla danego zjawiska), czy też fragmenty listów cytowanych w biuletynach przygotowywanych przez Biuro Listów Komitetu ds. Radiofonii „Polskie Radio” lub Biuro Listów i Inspekcji KC PZPR. Z tego punktu widzenia powyższe nawiązanie do badań opinii publicznej z lat osiemdziesiątych wydaje się zasadne.

Publikowany dokument jest najprawdopodobniej pierwszą tak obszerną (pierwszą w ogóle?) analizą przygotowaną przez zespół tworzący Ośrodek Badania Opinii Publicznej przy Polskim Radiu – utworzony w październiku 1957 r. na fali zmian po październiku 1956 r. na bazie Redakcji Badania Opinii Publicznej w Biurze Listów Komitetu ds. Radiofonii „Polskie Radio”. Co warte podkreślenia, był to pierwszy w Polsce i bloku sowieckim ośrodek prowadzący profesjonalne badania opinii społecznej. Współtworzyła go i kierowała nim do 1965 r. socjolog Anna Pawełczyńska. W jego prace byli zaangażowani: Czesław Czapów, Zygmunt Skórzyński, Waław Makarczyk, Andrzej Raźniewski i Adam Podgórecki – a więc ludzie tworzący grupę personalistów, której historię w okresie stalinowskim niedawno opisał Andrzej Friszke². Była to grupa aktywna i o dużych zasługach w czasie Października. Jej członkowie stopniowo przejmowali kierownictwo w Klubie Krzywego Koła, ostatecznie w 1957 r. w chwili wyboru Jana Józefa Lipskiego na prezesa.

¹ *Polacy 80. Wyniki badań ankietowych*, zespół autorów pod kierunkiem Władysława Adamskiego, IFiS PAN, Warszawa 1981.

² A. Friszke, *Między wojną a więzieniem 1945–1953. Młoda inteligencja katolicka*, Warszawa 2015, s. 312–379.

Dokument nie został opatrzony nazwiskami autorów, nie wiemy więc, kto konkretnie, spośród wyżej wymienionych, był zaangażowany w jego opracowywanie. Możemy jednak założyć, że jednym z głównych twórców był Czesław Czapów, który w 1958 r. na łamach miesięcznika „Antena”³ opublikował artykuł prezentujący (z pewnymi zmianami redakcyjnymi) wyniki tych badań⁴.

Z reguły rzadko mamy możliwość porównania artykułu, który ukazał się na łamach cenzurowanej prasy, z wersją pierwotną przedłożoną do akceptacji urzędu na Mysiej, szczęśliwie tak właśnie jest w tym przypadku. W „Sygnałach” – biuletynie wydawanym przez Główny Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk na potrzeby kierownictwa partyjno-państwowego – znajdujemy informację o ingerencjach w tym tekście, co wiele mówi o tym, co – z perspektywy 1958 r. – było jeszcze przez władze tolerowane, a co już uznawane za szkodliwe. Na marginesie trzeba zauważyć, że nie jesteśmy w stanie określić, czy i kto z członków gomulłowskiego kierownictwa PZPR zapoznał się z analizą (znalezioną w materiałach Wydziału Organizacyjnego KC PZPR w sektorze Rad Narodowych), ale umieszczenie ważnych, zdjętych przez cenzurę fragmentów w „Sygnałach” oznacza, że – przynajmniej teoretycznie – mógł się z nią zapoznać sam Władysław Gomułka.

Biorąc pod uwagę wnioski, które czytelnik artykułu mógłby wyciągnąć z ocenzurowanego fragmentu pt. „Anonimowość listów” na temat rosnącej nieufności społeczeństwa do popaździernikowego kierownictwa PZPR i słabnącej wiary w trwałość zdobycy Października, nie zaskakuje, że został usunięty w całości. Z podsumowania uwag na temat listów oceniających działalność aparatu władzy wycięto zdanie: „Równocześnie jednak w porównaniu z okresem, który nastąpił po Październiku, narasta w ciągu roku ilość listów krytykujących kierowników Partii i Rządu. Często wydaje się to być wynikiem wybujałych lub nieuzasadnionych nadziei, jakie wielu ludzi wiązało z Październikiem. Wzrosła także ilość zarzutów kwestionujących pełną suwerenność państwa polskiego”. We fragmencie dotyczącym wypowiedzi na temat innych narodowości cenzura pozostawiła jedno zdanie stwierdzające, że „większość listów omawiających sprawę antysemityzmu charakteryzuje ton antysemitki”, ale usunęła kolejne: „Nie zauważono w tych listach motywacji typowo rasistowskiej mówiącej o niższości rasowej. Niewiele jest także listów nawiązujących do motywów religijnych. Na plan pierwszy wysuwają się zarzuty mówiące o uprzywilejowaniu w zajmowaniu stanowisk państwowych oraz sprawa masowych wyjazdów do Izraela”. We fragmencie omawiającym listy o charakterze światopoglądowym pozostawiono stwierdzenie: „Na ogół przeważają listy od osób religijnych. Duży procent piszących to rodzice – chłopci. Ton agresywnego religianctwa spotyka się dość rzadko”, ale skreślono następane: „Często natomiast autorzy listów motywują swoje postulaty prawami większości gwarantowanej przez demokrację”. Nie miała wreszcie szansy na publikację najważniejsza konkluzja tekstu – co trzeba przyznać w 1958 r. niewątpliwie wymagająca od autora odwagi cywilnej: „W listach dominuje

³ „Antena. Miesięcznik poświęcony radiu i telewizji” był wydawany przez Komitet ds. Radiofonii „Polskie Radio”. Ukazywał się w latach 1956–1958, jego pierwszym redaktorem naczelnym był Maciej Kwiatkowski.

⁴ Cz. Czapów, *120 tys. listów*, „Antena” 1958, nr 2.

i narasta rozczarowanie z realizacji programu Października. Demonstrują się także zbyt wybujałe, a często wręcz nie uzasadnione nadzieje związane z Październikiem”⁵.

Nie będzie dużym zaskoczeniem stwierdzenie, że ingerencje cenzury w 1958 r. wymownie świadczą o postępującym likwidowaniu marginesu swobody, jaki udało się wywalczyć prasie i autorom w październiku 1956 r. Z drugiej strony, trzeba zauważyć, że chociaż cenzorskie nożyczki cięły artykuł w ważnych fragmentach, został jednak dopuszczony do druku (w niszowym miesięczniku o ograniczonym nakładzie).

W kontekście procesu „przykręcania śruby” nie od rzeczy wydaje się postawienie pytania, czy badanie zawierające m.in. społeczną ocenę polityki kierownictwa partii mogło powstać wyłącznie w okresie październikowej liberalizacji i odbudowy polskiej socjologii. Czy przełom 1957 i 1958 r. nie był ostatnim momentem, gdy zrobienie i – mimo ocenzurowania – opublikowanie tego typu analizy było możliwe? Wyjątkowość publikowanego dokumentu polega m.in. na tym, że w znanych badaniach prowadzonych przez OBOP w latach 1958–1964 „drażliwy” temat społecznych ocen polityki w zasadzie nie występuje. Koncentrowały się one wokół tematów pozornie neutralnych politycznie, takich jak: praca i przemysł, życie miast, rolnictwo i wieś, kultura masowa, społeczne postawy młodzieży, świadomość prawna, konsumpcja i rynek, opinie o problemach międzynarodowych i wojsku. Na początku lat sześćdziesiątych, jak zauważył Dariusz Jarosz, również te badania socjologiczne OBOP prowadzone w tak szerokim zakresie wzbudziły zastrzeżenia ze strony władz, wyrażone piórami Adama Schaffa, Jerzego Wiatra i Andrzeja Werblana, co okazało się wstępem do ataku na polską socjologię przez Władysława Gomułkę z trybuny XIII plenum KC PZPR 4 lipca 1963 r. Następnie zaś przyniosły ograniczenia działalności OBOP niemal wyłącznie do badań odbioru radia i telewizji i zmian personalnych, co oznaczało założenie kagańca na badania opinii publicznej⁶.

W przywoływanym powyżej tekście Dariusz Jarosz wyczerpująco pisał o pewnych zagrożeniach i dużo większych korzyściach płynących z wykorzystywania badań opinii publicznej OBOP przez historyka. Można się tylko zgodzić ze sformułowaną przez niego oceną, że w poznaniu wielu obszarów ówczesnej rzeczywistości ich wartość jest wprost trudna do przecenienia. Z kolei listy (w publikowanym dokumencie poddane analizie statystycznej) adresowane do centralnych instytucji partyjnych i państwowych jako źródło historyczne były przedmiotem zainteresowania m.in. Anny Marii Adamus. Na nasz użytek wystarczy przywołanie konkluzji. Autorka, odnosząc się do głównego zarzutu stawianego dokumentom osobistym (jakimi są listy) – czyli braku obiektywizmu ich autorów, stwierdzała, że przy zachowaniu metod socjologicznych, „na podstawie większej liczby dokumentów biograficznych można dokonać triangulacji perspektywy, czyli poddać obiektywizacji indywidualne procesy nadawania znaczeń poszczególnym doświadczeniom i działaniom”⁷.

⁵ AAN, GUKPPIW 594, „Sygnały”, 3 III 1958, k. 53–55. Por. Cz. Czapów, *120 tys. listów*, „Antena” 1958, nr 2.

⁶ D. Jarosz, *Sondaże Ośrodka Badań Opinii Publicznej (OBOP) w latach 1957–1989: refleksje historyka*, „Polska 1944/45–1989. Studia i Materiały”, t. 6, Warszawa 2004, s. 74–76.

⁷ A.M. Adamus, *Akta biur listów centralnych instytucji partyjnych i państwowych jako źródło do badania rzeczywistości PRL*, „Polska 1944/45–1989. Studia i Materiały”, t. 11, Warszawa 2013, s. 29.

Na podstawie refleksji obojga autorów przy ocenie wiarygodności publikowanej analizy można sformułować jeden zasadniczy wniosek. Niezależnie od dostosowania przez indywidualnych autorów listów treści przekazu do odbiorcy (interwencyjny charakter listu adresowanego do jednej z instytucji władzy) ze względu na ogromną liczbę listów i socjologiczny warsztat analityczny publikowany dokument stanowi jedyne – o ile mi wiadomo – tak wartościowe źródło umożliwiające wgląd w stan świadomości politycznej i społecznej Polaków w 1957 r. w skali całego kraju. Jego wartość jest tym większa, że mamy do dyspozycji nie rodzaj „fotografii” przedstawiającej obraz „zamrożony” w jednym momencie, ale zestaw danych pozwalających na uchwycenie kierunków i dynamiki zmian na przestrzeni dziesięciu miesięcy 1957 r.

Dane zawarte w analizie listów dotyczą bardzo zróżnicowanej problematyki, takiej jak: sprawy bytowe, ocena aparatu władzy i innych instytucji, sytuacja na wsi, relacje Polska–ZSRR, antysemityzm, repatriacja, ocena zmian po Październiku. Próba interpretacji w każdym przypadku wymagałaby osadzenia w szerokim kontekście społecznym i politycznym 1957 r., uwzględniającym wydarzenia mogące mieć wpływ na kierunek zmian nastrojów społecznych. Ze względu na dużą objętość publikowanego dokumentu nie jest to możliwe. Osobną refleksję należałoby poświęcić np. próbie interpretacji casusu Wrocławia i województwa wrocławskiego, wyróżniającego się w 1957 r. na tle całej Polski ze względu na bardzo dużą liczbę nadchodzących stamtąd listów interwencyjnych z wielu dziedzin, świadczących negatywnie o panujących tam warunkach życia. Nasuwa się pytanie, czy społeczną „popaździernikową” specyfikę Wrocławia należy rozpatrywać w kontekście konsekwencji polityki komunistów przed 1956 r. wobec „nowego” ośrodka przemysłowego na Ziemiach Zachodnich, analizowanej przez Padraica Kenneya i Jędrzeja Chumińskiego w zestawieniu z ośrodkami „starymi” – Krakowem i Łodzią?⁸. Gdyby tak było, czy nie powinno to znaleźć refleksu (w proporcjonalnie mniejszej skali) również w listach nadsyłanych ze Szczecina i województwa szczecińskiego?

Gdyby – już na zakończenie – zadać pytanie o najkrótszą ocenę skutków Października 1956 r. w świetle danych na temat nastrojów społecznych z 1957 r., odpowiedź byłaby zawarta w kilku cyfrach. Skokowy (o około 12 proc.) spadek odsetka listów anonimowych możemy uznać za odzwierciedlenie nadziei pokładanych przez Polaków w osobie Władysława Gomułki i pewnego kredytu zaufania społeczeństwa do popaździernikowego kierownictwa PZPR. Przy szacowaniu wysokości tego kredytu trzeba jednak pamiętać o generalnej nieufności Polaków do systemu i jego instytucji, utrzymującej się na bardzo wysokim poziomie mimo przesilenia październikowego. Odzwierciedleniem obawy towarzyszącej wielu Polakom przy pisaniu listu do Polskiego Radia w sprawie osobistej jest to, że (sądząc na podstawie próbki 350 listów wysłanych na podawany przez nadawców adres) ponad połowa z nich podawała fałszywe nazwisko i adres. Niezależnie od tego, jak duży był kredyt zaufania, którym Polacy w Październiku obdarzyli

⁸ P. Kenney, *Rebuilding Poland. Workers and Communists 1945–1950*, Ithaca and London 1997 (drugie wydanie 2012). Wydanie polskie: *Budowanie Polski Ludowej. Robotnicy a komuniści 1945–1950*, Warszawa 2015; J. Chumiński, *Ruch zawodowy w Polsce w warunkach kształtującego się systemu totalitarnego 1944–1956*, Wrocław 1999; J. Chumiński, *Robotnicy Polscy 1945–1956. „Stary” i „nowy” ośrodek przemysłowy na przykładzie Krakowa i Wrocławia*, Wrocław 2015.

Gomułkę, ich listy świadczą o tym, że kredyt ów na przestrzeni 1957 r. szybko topniał, a nadzieję zastępowało rozczarowanie.

W publikowanym dokumencie zachowano oryginalny język, uzupełniając jedynie interpunkcję. Uzupełnienia redakcyjne zaznaczono nawiasami kwadratowymi, wyróżnienia w tekście źródłowym zastąpiono drukiem półgrubym. Wstępna weryfikacja obliczeń danych procentowych prezentowanych w tabelach wykazała różnice w zaokrągleniach sięgające 0,6 proc.⁹, a niekiedy istotne pomyłki¹⁰. W tej sytuacji zdecydowano się na opatrzenie obliczeń wynikami zweryfikowanymi.

***

---

⁹ Np. w tabeli „Ocena ogniw aparatu partyjnego” miesiące: kwiecień (9% wobec 8,4% po zweryfikowaniu), lipiec (9% wobec 8,4%), wrzesień (7,2% wobec 7,8%), listopad (26% wobec 26,6%).

¹⁰ Np. w tabeli „Zagadnienia bytowe wg województw” procentowy udział listów z województwa szczecińskiego (1934 listów na łączną liczbę 58161) podano wynik 4,5%, a zweryfikowany wynik wynosi 3,3%. W tabeli „Polityka cen” miesiące: luty (8,6% wobec 9,4% po zweryfikowaniu), czerwiec (6,6% wobec 5,6%).

1957 grudzień, Warszawa – Analiza statystyczna stu dwudziestu tysięcy listów nadesłanych do Biura Listów Polskiego Radia w okresie luty–listopad 1957 r.

^aDo użytku służbowego^a

Analiza statystyczna stu dwudziestu tysięcy listów
nadesłanych do Biura Listów Polskiego Radia w okresie luty–listopad 1957 r.

Ośrodek Badania Opinii Publicznej przy Polskim Radio

Warszawa, grudzień 1957 r.

Wstęp

Ośrodek badań opinii publicznej przy Polskim Radio od lutego 1957 r. prowadzi systematyczną analizę statystyczną wszystkich listów, jakie napływają do Biura Listów Polskiego Radia. W ^bokresie luty–listopad 1957 r. zbadano 120 929 listów^b.

Listy stanowią bardzo ciekawy materiał socjologiczny, z którego można wysnuć szereg hipotez o zjawiskach nurtujących społeczeństwo, a niekiedy mając do dyspozycji bardzo liczny materiał listowy, można nawet (choć z dużą ostrożnością) wnioskować o nasileniu lub zmniejszeniu się rozpatrywanych zjawisk.

Operując nawet bardzo licznym materiałem listowym, nie można twierdzić, że odzwierciedlają one opinie powszechne w społeczeństwie. Zdecydowana większość listów, jakie wpływają do Polskiego Radia, ma ^bcharakter interwencyjny^b. Obywatele zwracają się do Polskiego Radia głównie o pomoc w swojej sprawie, która ich zdaniem nie została właściwie załatwiona przez instytucje ku temu powołane, a także sygnalizują różne ujemne zjawiska, jakie zauważyli na swoim terenie, w miejscowości, którą zamieszkują, oraz w zakładzie pracy, w którym pracują (listy, których autorzy wyrażają zadowolenie, należą raczej do rzadkich).

Autorzy listów to ludzie, których na ogół jakaś emocja, silne oburzenie lub niezadowolenie skłoniło do wypowiedzenia swych poglądów w korespondencji przesłanej do Polskiego Radia. Dlatego też wydaje się użytecznym dla celów polityki społecznej zbadanie, jakie problemy wzbudzają najwięcej emocji, wokół jakich spraw wzbiera niezadowolenie społeczne. Ważnym jest również, w jakich okresach i z jakich miejscowości napływa najwięcej listów, wyrażających – jak już wspomniano – najczęściej skargi pod adresem konkretnych resortów lub ogólne uwagi krytyczne. Wydaje się, iż mając do dyspozycji ponad sto dwadzieścia tysięcy listów, można na podstawie tak dużej liczby żywiolowo napływających wypowiedzi obywateli zasignalizować władzom państwowym sprawy godne specjalnej troski, co do których można przypuszczać, iż wokół nich powstają w społeczeństwie „ogniska” niezadowolenia. Sygnały te ze względu na rodzaj materiału nie mają wartości w pełni umotywowanych wniosków. Zwracają jednak uwagę

^{a-a} Pismo odręczne.

^{b-b} Odręczne podkreślenie.

na te problemy, istotne społecznie, spośród których wiele powinno stać się przedmiotem pogłębionych badań socjologicznych, mających na celu ustalenie poprawnej diagnozy sytuacji na różnych odcinkach życia społecznego.

Metoda pracy

Analiza materiału listowego stanowi zadanie bardzo trudne. W materiale zbieranym specjalnie dla celów badawczych socjolog określa wcześniej problem, jaki chce badać, i ogranicza zakres tego problemu. Przy analizie listów sytuacja jest odwrotna: właśnie autorzy listów, którym chce pomóc socjolog, narzucają mu bardzo szeroką problematykę, którą trudno jest uporządkować. Odnośnie [do] omawianego materiału, dla ponad 120 tysięcy osób, które wypowiedziały swoją opinię na dowolny temat, należało ustalić temat, który pozwoliłby poklasyfikować wypowiedzi w taki sposób, by mogły być przedmiotem analizy statystycznej.

Schemat taki został ustalony na podstawie znajomości paru tysięcy listów, a następnie przez okres dziesięciu miesięcy zespół pracowników Ośrodka Badań Opinii Publicznej sporządzał dla każdego listu metrykę wg ustalonych symboli, oznaczających główne problemy poruszane w liście, dane o autorze listu oraz dane o miejscowości, z której nadszedł list (ustalone wg adresów podanych przez autorów lub stempli pocztowych). Na podstawie tych metryk sporządzono miesięczne tabele zbiorcze, które pozwalają zorientować się, jak często jakie zagadnienia były poruszane w listach. Praca niniejsza stanowi podsumowanie wyników badań za okres 10 miesięcy. Ilość listów, na których oparta jest analiza w rozbiciu na kolejne miesiące, przedstawia się następująco:

1. Ilość listów, które wpłynęły do Biura Listów Polskiego Radia w okresie luty–listopad

Miesiąc	Ilość listów	%
luty	12 826	10,6
marzec	15 374	12,8
kwiecień	117 043	14,1
maj	12 208	10,0
czerwiec	9 132	7,6
lipiec	9 159	7,6
sierpień	13 465	11,1
wrzesień	10 568	8,7
październik	11 512	9,5
listopad	9 642	8,0
Razem	120 929	100,0

Jak widzimy, największa ilość listów wpłynęła w miesiącu kwietniu, potem następuje gwałtowny spadek ilości aż do lipca. W sierpniu znów widoczny jest wzrost ilości listów.

Przynależność społeczna autorów listów

Niestety, nie zawsze można ustalić nawet podstawowe dane o autorach listów napływających do radia. Niekiedy piszą oni wyraźnie o swojej przynależności społecznej lub informacje na ten temat zawarte są pośrednio w tekście.

Dane o przynależności społecznej zdołano ustalić odnośnie [do] 50 572 autorów listów, co stanowi około 41% ogółu listów, jakie w badanym okresie wpłynęły do Polskiego Radia.

2. Przynależność społeczna autorów listów

Przynależność społeczna	Ilość	%
robotnicy	16 321	32,3
chłopi	16 999	^b 33,6 ^b
inteligenci	6 291	12,5
drobni właściciele	2 189	4,3
inni	8 772	17,3
Razem	50 572	100,0

Jak widzimy, wśród autorów listów wpływających do Polskiego Radia, których przynależność społeczną zdołano ustalić, najliczniejsi są chłopi (33,6%), a następnie robotnicy (32,3%)¹.

Analiza listów wg typu miejsca zamieszkania pozwoliła ustalić dane odnośnie [do] autorów 117 754 listów.

Ilość listów wg typu miejsca zamieszkania wg kolejnych miesięcy

Miesiąc	Duże miasto	Średnie miasto	Miasteczko	Wieś	Nieustalone	Razem
luty	2 116	2 503	1 838	5 021	319	11 797
marzec	2 690	3 100	2 296	6 925	363	15 374
kwiecień	3 330	3 919	1 792	7 776	226	17 043
maj	2 448	2 765	1 334	5 469	192	12 208
czerwiec	1 999	2 166	1 133	3 648	186	9 132
lipiec	1 910	1 995	917	4 214	123	9 159

¹ Ponieważ powyższe dane dotyczą tylko 41% autorów listów, nie analizowano ich na tle ogólnopolskiej struktury społecznej [przypp. oryg.].

Miesiąc	Duże miasto	Średnie miasto	Miasteczko	Wieś	Nieustalone	Razem
sierpień	3 017	3 069	1 769	5 411	199	13 465
wrzesień	2 500	2 195	1 405	4 277	191	10 568
październik	2 804	2 587	1 766	4 181	174	11 512
listopad	2 235	2 125	1 360	3 749	173	9 642
nieustalone					1 029	1 029
Razem	25 049	26 424	15 610	^b50 671^b	3 175	120 929

Ilość listów wg typu miejsca zamieszkania

Typ miejsca zamieszkania	Ilość listów	[w %]
duże miasto	25 049	21
średnie miasto	26 424	22
miasteczko	15 610	12 ²
wieś	50 671	42
nieustalone	3 175	3
Razem	120 929	100

Okazuje się, iż ca 42% autorów listów zamieszkuje na wsi – najmniej licznie reprezentowane są małe miasteczka.

Dla zagadnień, jakie będą poruszane w toku dalszej analizy, istotnym jest, z jakich województw najliczniej napływają listy.

Ilość listów wg województw

Województwo	Ilość listów	%
m.st. Warszawa	5 482	4,5
Łódź	3 395	3,0
białostockie	4 673	4,0
bydgoskie	5 837	5,0

² Ze względu na wynik obliczenia (12,9) bardziej zasadne byłoby zaokrąglenie do 13, a w rubryce „nieustalone” (2,65) zaokrąglenie do 2 [przyp. oryg.].

Województwo	Ilość listów	%
gdańskie	5 257	4,3
katowickie	^b 10 276 ^b	8,4
kieleckie	5 508	4,5
koszalińskie	3 120	2,5
krakowskie	8 230	7,0
lubelskie	6 537	5,4
łódzkie	5 757	4,7
olsztyńskie	4 905	4,0
opolskie	3 636	3,0
poznańskie	7 975	6,5
rzeszowskie	6 340	5,2
szczecińskie	3 835	3,1
warszawskie ^c	^b 9 532 ^b	8,0
wrocławskie	^b 15 832 ^b	13,1
zielenogórskie	3 679	3,0
nieustalone	827	0,6
zagraniczne	296	0,2
Razem	120 929	100,00³

Okazuje się, iż największa ilość listów napływa systematycznie z województwa wrocławskiego (aż 13,1% ogółu listów), a następnie z woj[ewództwa] katowickiego (8,4%), warszawskiego (8% bez wyłączonego miasta Warszawa) – ^bnajmniej listów pochodzi z woj[ewództwa] koszalińskiego, opolskiego, szczecińskiego i zielonogórskiego (2,5%^b do 3,1%).

Bardziej szczegółowa analiza wykazuje, iż regularność taka utrzymuje się w przybliżeniu w ciągu kolejnych miesięcy. Odsetek listów napływających z poszczególnych województw, zestawiony z ilością ludności zamieszkałej w tych województwach, wy-

^c W maszynopisie „koszalińskie” przekreślono i długopisem nadpisano „warszawskie”.

³ Weryfikacja obliczeń w tabelach wykazała różnice w zaokrągleniach, a w kilku przypadkach omyłki. Zweryfikowane wyniki: m.st. Warszawa – 4,5%, Łódź – 2,8%, białostockie – 3,9%, bydgoskie – 4,8%, gdańskie – 4,3%, katowickie – 8,5%, kieleckie – 4,6%, koszalińskie – 2,6%, krakowskie – 6,8%, lubelskie – 5,4%, łódzkie – 4,8%, olsztyńskie – 4,1%, opolskie – 3%, poznańskie – 6,6%, rzeszowskie – 5,2%, szczecińskie – 3,2%, warszawskie – 7,9%, wrocławskie – 13,1%, zielonogórskie – 3%, nieustalone – 0,7%, zagraniczne – 0,2% [przyp. – P.S.].

kazuje, iż w przybliżeniu najliczniej napływają listy z województwa o największej ilości ludności (katowickie, warszawskie, krakowskie), a najmniej licznie z województw słabo zaludnionych (opolskie, zielonogórskie, szczecińskie, koszalińskie).

Te proporcje załamują się w sposób wyraźny, jeśli chodzi o woj[ewództwo] wrocławskie, które należy do średnio zaludnionych, a wysuwa się na pierwsze miejsce pod względem ilości napływających listów. Wydaje się, iż sytuacja w woj[ewództwie] wrocławskim godna jest specjalnego zbadania, czy nie działają tam w specjalnie ostrym nasileniu czynniki ujemne społecznie.

Ogólna problematyka listów

Analiza problematyki listów była prowadzona z uwzględnieniem kilkudziesięciu zagadnień, jakie powtarzały się w nadsyłanych wypowiedziach. Dla przejrzystości warto jednak zanalizować materiał wg podstawowych grup zagadnień. Na ogólną ilość 120 929 listów ich rozsiew problemowy przedstawia się następująco:

Problematyka listów

Problematyka listów	Ilość	%
sprawy bytowe	58 161	48,3
ocena działalności instytucji państwowych i społ[ecznych]	22 314	18,3
polityka personalna i sprawy zatrudnienia	12 127	10,0
stosunki społeczne na wsi	1 699	1,3
stosunki Polski z innymi krajami	484	0,4
sprawy narodowościowe i emigracyjne	2 055	1,9
sprawy światopoglądowe	684	0,5
sprawy moralno-obyczajowe	10 620	8,7
inne	12 785	10,6
Razem	120 929	100,0⁴

Jak widzimy z powyższego zestawienia, **blisko połowa ogółu listów dotyczy spraw bytowych (48,3%)**. Następną pod względem ilości wypowiedzi grupę stanowi ocena działalności instytucji (18,3%), a potem zagadnienie polityki personalnej (10%) oraz sprawy moralno-obyczajowe (8,3%), sprawy światopoglądowe poruszane są w zaledwie 0,5% ogółu listów, a sprawy stosunków Polski z innymi krajami w 0,4% listów.

⁴ Zweryfikowane wyniki: sprawy bytowe – 48,1%, ocena działalności instytucji państwowych i społecznych – 18,4%, polityka personalna i sprawy zatrudnienia – 10%, stosunki społeczne na wsi – 1,4%, stosunki Polski z innymi krajami – 0,4%, sprawy narodowościowe i emigracyjne – 1,7%, sprawy światopoglądowe – 0,6%, sprawy moralno-obyczajowe – 8,8%, inne – 10,6% [przyp. – P.S.].

Dla pełniejszego obrazu nasilenia zainteresowań społecznych omawianymi problemami wydaje się istotnym zbadanie: jak w liczbach bezwzględnych kształtowała się ilość listów na wymieniane tematy w ciągu kolejnych miesięcy.

Problematyka listów w okresie luty–listopad 1957 r.

Miesiąc	luty	marzec	kwiecień	maj	czerwiec	lipiec	sierpień	wrzesień	październik	listopad	Razem
sprawy bytowe	5 322	6 565	8 185	5 592	3 917	4 778	7 187	5 487	6 347	4 781	58 161
ocena instytucji państwowych i społecznych	2 253	2 037	2 799	2 611	1 935	1 969	2 385	2 023	2 135	2 167	22 314
polityka personalna i sprawy zatrudnienia	1 323	2 180	2 211	1 178	919	878	886	838	848	866	12 127
stosunek społeczny na wsi	181	229	347	253	93	144	139	125	99	89	1 699
stosunki Polski z innymi krajami	114	88	51	29	35	20	36	56	23	32	484
sprawy narodowościowe i emigracyjne	482	275	273	220	179	87	177	110	121	131	2 055
sprawy światopoglądowe	35	61	308	59	36	30	63	63	12	17	684
sprawy moralno- -obyczajowe	1 216	1 412	1 251	1 152	1 089	670	1 348	864	928	690	10 620
sprawy inne	1 900	2 527	1 618	1 114	929	583	1 244	1 002	999	869	12 785
Razem	12 826	15 374	17 043	12 208	9 132	9 159	13 465	10 568	11 512	9 642	120 929

Jak widzimy, zagadnienia bytowe zajmują niezmiennie najwięcej uwagi w wypowiedziach autorów listów. Najwięcej listów na ten temat wpłynęło w kwietniu (aż 8185), a następnie w sierpniu (7187). Mimo miesięcznych wahań ilości listów należy przypuszczać, iż zagadnienia te są w równym stopniu nabrzmiały na początku i przy końcu badanego okresu, gdyż liczby nie wykazują tendencji spadkowej.

Podobnie pod względem tendencji przedstawia się grupa listów dotyczących oceny działalności instytucji. Po okresie wyraźnego wzrostu zainteresowania tym zagadnieniem w miesiącu kwietniu i maju i po dość gwałtownym spadku tego zainteresowania w miesiącach czerwcu i lipcu ilość listów oceniających działalność instytucji kształtuje się obecnie podobnie jak w początkowych miesiącach badań. Inaczej kształtuje się zainteresowanie sprawą polityki personalnej i polityki zatrudnienia. Po okresie największego nasilenia wypowiedzi na ten temat w miesiącach kwietniu i maju (ponad 2 tysiące listów) następuje gwałtowny spadek zainteresowania i począwszy od lipca aż do listopada ilość listów na ten temat stabilizuje się w granicach od 800 do 900 listów miesięcznie.

Ciekawy przebieg ilościowy wykazują listy poruszające problem stosunków społecznych na wsi. Do maja 1957 roku następuje wzrost zainteresowania tą sprawą. Począwszy od punktu kulminacyjnego zainteresowaniem na ten temat (maj 377 listów) następuje systematyczny, stopniowy spadek zainteresowania (do 89 listów w listopadzie)⁵.

Również zainteresowanie stosunkami Polski z innymi krajami wykazuje w badanym okresie tendencję spadkową (od 114 listów w lutym do 32 listów w listopadzie). Jedynie w miesiącu wrześniu nastąpił chwilowy wzrost tego zainteresowania.

Zainteresowanie zagadnieniami narodowościowymi i emigracyjnymi wykazuje także wyraźną tendencję zniżkową. Podczas gdy w lutym wpłynęło aż 482 listy poruszające tę problematykę, w miesiącach wrzesień – październik – listopad ilość listów na ten temat kształtuje się w granicach 110 do 130 listów.

Sprawy światopoglądowe zajmują tylko nielicznych autorów listów. Poza wyjątkowym nasileniem tych zainteresowań w miesiącu kwietniu (308 listów) – miesięcznie ilość wypowiedzi na tematy światopoglądowe waha się w granicach 30–60 listów, a w ostatnich dwóch miesiącach spada do kilkunastu. Zainteresowanie sprawami moralno-obyczajowymi kształtuje się do sierpnia z pewnymi odchyleniami w granicach 1100 do 1400 wypowiedzi, a począwszy od września spada poniżej tysiąca, dochodząc w listopadzie do 690 listów.

Anonimowość listów

Sprawa anonimowości listów wydaje się bardzo istotna. Charakteryzuje bowiem nieufność autorów oraz ich lęk w wypowiedzianiu otwarcie własnych opinii i w zgłaszaniu imiennie skarg, zażaleń i uwag krytycznych. ^bW okresie przed październikiem odsetek listów anonimowych stanowił około 20% ogółu listów. Po październiku nastąpił spadek ilości anonimowych listów^b.

Istotnym jest stwierdzenie, jaką tendencję można zaobserwować w tym zakresie w 1957 r. Analiza wykazała, iż podczas gdy w miesiącu kwietniu wpłynęło 7,6% listów anonimowych, to w miesiącu lipcu odsetek ten wzrósł do 9,5%, a w miesiącu październiku do 11,1%. ^d**Okazuje się więc, iż w okresie prowadzonych badań następuje**

^{d-d} *Ustęp odręcznie zaznaczony na marginesie.*

⁵ Wydaje się, że gwałtowny spadek ilości listów w lipcu niewart jest specjalnego uwzględnienia, gdyż prawdopodobnie jest związany z okresem nasilenia prac polowych [przyp. org.].

stopniowy wzrost ilości listów anonimowych, co stanowi ważny sygnał informujący o narastającej znów nieufności społeczeństwa^d.

Poza sprawą takich anonimów, które można łatwo ujawnić w zestawieniach statystycznych, istnieje jeszcze wśród autorów zjawisko anonimowości „ukrytej”. Badania wykazały, iż wielu autorów, którzy podają nazwisko i adres, posługuje się fałszywym nazwiskiem i adresem, co nie jest możliwe do uchwycenia statystycznego. Dla przykładu można tylko podać, iż na 350 listów wysłanych przez Ośrodek Badań wg podanego adresu ponad połowa wróciła z adnotacją, iż adresat jest nieznanym. Dane o wzroście procentowym listów anonimowych oraz informacje o anonimowości ukrytej wydają się sprawą nader ważną dla polityki społecznej. Dlatego też poddano szczegółowej analizie problemy poruszane anonimowo przez autorów listów. Ze względu na ważność sprawy nie ograniczono się tu do analizy wg głównych pionów zagadnień, ale zbadano szczegółowo zagadnienia, w których procent listów anonimowych jest dość znaczny lub wykazuje wyraźną tendencję spadku lub wzrostu.

W największej ilościowo grupie listów, które dotyczą różnych zagadnień bytowych, procent anonimowości jest bardzo niski (1–4%) i nie wykazuje w badanym okresie żadnych wyraźnych zmian. Bardzo wyraźny spadek anonimowości stwierdzono w listach na temat przedsięwzięciw prywatnych (od 0,3% anonimów w kwietniu poprzez 0% w lipcu, a 0% w październiku).

Inne zagadnienia godne są uwagi ze względu na wyraźny wzrost ilości listów anonimowych. ^dWśród listów, które zwracają uwagę na **stosunki panujące w zakładach pracy**, ilość anonimów wzrasta z 3% w kwietniu poprzez 25% w lipcu do 38% w październiku^d. Wśród listów poruszających **problematykę ekonomiczną w zakładach produkcyjnych** ilość anonimów wzrasta od 4,8% w kwietniu do około 4,5%^e w lipcu i październiku.

^d**W ocenach działalności aparatu władzy** następuje stopniowy wzrost anonimowości od 12% w kwietniu do 26% w październiku. **W ocenach aparatu usług** odsetek anonimowości wzrasta również stopniowo od 16% w kwietniu do 28% w październiku, **w ocenie placówek oświatowych** analogicznie od 9% do 17%, a **w ocenie służby zdrowia** od 2% do 22%. Wśród **opinii o stosunkach na wsi** procent anonimowości jest duży, a w kwietniu wynosi 23%^d, w lipcu wzrósł do 49%, a w październiku spadł do 40%.

W listach, które omawiają **politykę cen**, w kwietniu stwierdzono 17% anonimów, w lipcu ilość anonimów spadła do 0%, by w październiku wzrosnąć gwałtownie do 53%. W listach, które poruszają **sprawę polityki personalnej**, przez cały czas utrzymuje się duży odsetek anonimów (około 50%). Jeszcze wyższy jest procent anonimów wśród listów dotyczących **sprawy antysemityzmu** (przez cały badany okres kształtują się w granicach 63–72%). Wśród listów w **sprawie służby wojskowej** ilość anonimów wzrasta od 7% w kwietniu do ponad 20% w lipcu i październiku. ^dW listach omawiających ogólną **problematykę zmian październikowych** procent anonimowości jest bardzo wysoki: kwiecień–lipiec około 55%, a w październiku wzrost listów anonimowych do ponad 65%^d.

^e Tak w tekście.

Szczegółowa analiza statystyczna problematyki listów

Sprawy bytowe

Wśród spraw poruszanych w listach najliczniejsze, jak już wspomniano, są wypowiedzi na temat spraw bytowych (sprawy płac, sprawy mieszkaniowe, opieka lekarska, renty, stypendia itp.). Zagadnienia te poklasyfikowano wg grup ludności zgłaszających swoje skargi, uwagi krytyczne i zastrzeżenia.

Zagadnienia bytowe wg grup ludności

Lp.	Grupy ludności	Ilość	%
1	Zagadnienia bytowe pracowników zakładów i instytucji	22 331	38,3
2	Zagadnienia bytowe ludności wiejskiej	15 125	26,3
3	Zagadnienia bytowe właścicieli prywatnych zakładów	2 846	4,8
4	Zagadnienia bytowe ludzi niezatrudnionych i nieustalonych zajęć	17 113	29,4
5	Zagadnienia bytowe młodzieży niezatrudnionej	746	1,2
	Razem	58 161	100,0⁶

Jak wykazuje powyższe zestawienie, największa ilość listów w sprawach bytowych pochodzi od pracowników różnych zakładów (aż 38,3%), a następnie od ludności niezatrudnionej (29,4%) i od ludności wiejskiej (26,3%).

Istotnym byłoby jeszcze stwierdzić, jaki jest rozsiew listów w sprawach bytowych na poszczególne województwa.

Zagadnienia bytowe wg województw

Województwo	Ilość listów	%
m[iasto] Warszawa	2 673	4,5
m[iasto] Łódź	1 689	2,8
woj[ewództwo] białostockie	2 174	3,6
woj[ewództwo] bydgoskie	3 045	5,2
woj[ewództwo] gdańskie	2 651	4,6
woj[ewództwo] katowickie	4 980	8,5

⁶ Zweryfikowane wyniki – zagadnienia bytowe: pracowników zakładów i instytucji – 38,4%, ludności wiejskiej – 26%, właścicieli prywatnych zakładów – 4,9%, ludzi niezatrudnionych i nieustalonych zajęć – 29,4%, młodzieży niezatrudnionej – 1,3% [przyp. – P.S.].

Województwo	Ilość listów	%
woj[ewództwo] kieleckie	2 490	4,2
woj[ewództwo] koszalińskie	1 516	2,6
woj[ewództwo] krakowskie	3 856	6,5
woj[ewództwo] lubelskie	3 001	3,1
woj[ewództwo] łódzkie	2 806	4,7
woj[ewództwo] olsztyńskie	2 382	4,0
woj[ewództwo] opolskie	1 813	3,1
woj[ewództwo] poznańskie	4 192	7,2
woj[ewództwo] rzeszowskie	2 911	5,0
woj[ewództwo] szczecińskie	1 934	4,5
woj[ewództwo] warszawskie	4 313	7,4
woj[ewództwo] wrocławskie	7 771	13,3
woj[ewództwo] zielonogórskie	1 809	3,0
nieustalone	148	0,2
zagraniczne	7	
Razem	58 161	100,0⁷

Okazuje się, iż zdecydowanie największa ilość listów w sprawach bytowych nadchodzi do Polskiego Radia z woj[ewództwa] wrocławskiego (aż 13,3% z ogółu listów), a następnie z woj[ewództwa] katowickiego (8,5%) oraz warszawskiego i poznańskiego (ponad 75%), a najmniejsza ilość z województw koszalińskiego, zielonogórskiego i opolskiego (2,6 do 3,1%).

Ocena działalności instytucji

Wśród listów, jakie zostały poddane analizie, ponad 22 tysiące dotyczy oceny działalności instytucji. Listy te zostały zgrupowane wg kilku zasadniczych pionów, aby można było ocenić, które z nich najczęściej poddawane są ocenie społecznej.

⁷ Zweryfikowane wyniki: Warszawa – 4,6%, Łódź – 2,9%, województwa: białostockie – 3,7%, bydgoskie – 5,2%, gdańskie – 4,6%, katowickie – 8,6%, kieleckie – 4,3%, koszalińskie – 2,6%, krakowskie – 6,6%, lubelskie – 5,2%, łódzkie – 4,8%, olsztyńskie – 4,1%, opolskie – 3,1%, poznańskie – 7,2%, rzeszowskie – 5,0%, szczecińskie – 3,3%, warszawskie – 7,4%, wrocławskie – 13,4%, zielonogórskie – 3,1%, nieustalone – 0,2%, zagraniczne – 0% [przyp. – P.S.].

Ocena działalności instytucji

Rodzaj resortu	Ilość listów	%
a) Aparat władzy (rady narodowe, MO, prokuratura, bezpieczeństwo i inne)	6 350	28
b) Aparat usługowo-handlowy (zaopatrzenie, dystrybucja, stosunek do klienta, polityka cen)	6 138	28
c) Placówki oświatowe i wychowawcze	3 244	14,5
d) Placówki kulturalne i sportowe	1 315	5,5
e) Służba zdrowia i opieka społeczna	1 051	4,5
f) Zakłady produkcyjne	4 216	19,5
Razem	22 314	100,0⁸

Jak wynika z powyższego zestawienia, oceny dotyczą najczęściej aparatu władzy i aparatu usług, a następnie zakładów produkcyjnych.

a) Ocena działalności aparatu władzy

Duża ilość listów, w których autorzy oceniają działalność aparatu władzy (rady narodowe, sądy, prokuratura, MO), pozwala przeprowadzić analizę rozsiewu tych listów w poszczególnych województwach.

Ocena działalności aparatu władzy

Województwo	Ilość listów	%
m[iasto] Warszawa	300	4,7
m[iasto] Łódź	124	2,0
białostockie	266	4,2
bydgoskie	272	4,3
gdańskie	264	4,1
katowickie	470	7,4
kieleckie	298	4,6
koszalińskie	158	2,4

⁸ Zweryfikowane wyniki: aparat władzy – 28,5%, aparat usługowo-handlowy – 27,5%, placówki oświatowe i wychowawcze – 14,5%, placówki kulturalne i sportowe – 5,5%, służba zdrowia i opieka społeczna – 4,5%, zakłady produkcyjne – 19,5% [przyp. – P.S.].

Województwo	Ilość listów	%
krakowskie	473	7,4
lubelskie	354	5,5
łódzkie	309	5,0
olsztyńskie	314	5,0
opolskie	196	3,0
poznańskie	319	5,0
rzeszowskie	377	5,9
szczecińskie	237	4,0
warszawskie	622	10,0
wrocławskie	767	12,0
zielenogórskie	185	2,9
nieustalone	42	0,6
zagraniczne	3	0,0
Razem	6350	100,0⁹

Jak wynika z powyższego zestawienia w uzyskanym materiale, ^bnajliczniej reprezentowane jest woj[ewództwo] wrocławskie (12% ogółu listów), a następnie warszawskie (10%) oraz krakowskie i katowickie (7,4%)^b. Najmniej liczny jest napływ listów na ten temat z województw zielonogórskiego i koszalińskiego (ponad 2%).

Z tej łącznie potraktowanej szerokiej problematyki dotyczącej oceny aparatu władzy wydzielono parę istotnych zagadnień do odrębnej analizy statystycznej.

W okresie luty–listopad wpłynęło do Polskiego Radia 266 listów oceniających kierownictwo partii. Nasilenie napływu tych listów w kolejnych miesiącach przedstawia się następująco:

⁹ Zweryfikowane wyniki: Warszawa – 4,7%, Łódź – 2%, województwa: białostockie – 4,2%, bydgoskie – 4,3%, gdańskie – 4,2%, katowickie – 7,4%, kieleckie – 4,7%, koszalińskie – 2,5%, krakowskie – 7,4%, lubelskie – 5,6%, łódzkie – 4,9%, olsztyńskie – 4,9%, opolskie – 3,1%, poznańskie – 5%, rzeszowskie – 5,9%, szczecińskie – 3,7%, warszawskie – 9,8%, wrocławskie – 12,1%, zielonogórskie – 2,9%, nieustalone – 0,7%, zagraniczne – 0% [przyp. – P.S.].

Ocena kierownictwa partii¹⁰

Miesiąc	Ilość listów	%
luty	21	8
marzec	36	13,5
kwiecień	35	13,1
maj	30	11,2
czerwiec	28	10,3
lipiec	15	5,6
sierpień	20	7,6
wrzesień	20	7,6
październik	17	6,4
listopad	44	16,5
Razem	266	100,0¹¹

Jak wynika z zestawienia, począwszy od marca aż do października, zaznacza się spadek ilości listów poświęconych problematyce kierownictwa partii, natomiast w listopadzie następuje wyraźny wzrost ilości listów na ten temat.

Na temat ogniw aparatu partyjnego wpłynęły w tym samym okresie 154 listy. W rozbiu na poszczególne miesiące materiał przedstawia się następująco:

Ocena ogniw aparatu partyjnego

Miesiąc	Ilość listów	%
luty	6	4,0
marzec	5	3,2
kwiecień	13	9,0
maj	11	7,1
czerwiec	20	13,0

¹⁰ Treść tych ocen będzie przedmiotem odrębnej szczegółowej analizy [przyp. oryg.].

¹¹ Zweryfikowane wyniki: luty – 7,9%, marzec – 13,5%, kwiecień – 13,1%, maj – 11,3%, czerwiec – 10,5%, lipiec – 5,6%, sierpień – 7,6%, wrzesień – 7,6%, październik – 6,4%, listopad – 16,5% [przyp. – P.S.].

Miesiąc	Ilość listów	%
lipiec	13	9,0
sierpień	17	11,0
wrzesień	12	7,2
październik	16	10,4
listopad	41	26,0
Razem	154	100,0¹²

Jak wynika z podanych liczb, ilość listów oceniających ogniwa aparatu partyjnego w okresie luty–październik wahała się w granicach od 3 do 13%, natomiast w listopadzie nastąpił znaczny wzrost listów na ten temat¹³ (26% ogółu listów z 10 miesięcy wpłynęło w listopadzie).

Spośród zagadnień wchodzących w zakres działalności aparatu władzy wyodrębniono specjalnie sprawy rehabilitacyjne, aby sprawdzić, czy w dalszym ciągu stanowią one nabrzmiałe zagadnienie społeczne. W okresie luty–listopad wpłynęło 505 listów na temat rehabilitacji. Ich rozsiew w ciągu kolejnych miesięcy przedstawia się następująco:

Sprawy rehabilitacyjne

Miesiąc	Ilość listów	%
luty	103	20,4
marzec	40	7,9
kwiecień	48	9,5
maj	127	25,1
czerwiec	61	12,1
lipiec	19	3,8
sierpień	34	6,7
wrzesień	27	5,3
październik	26	5,2

¹² Zweryfikowane wyniki: luty – 3,9%, marzec – 3,2%, kwiecień – 8,4%, maj – 7,1%, czerwiec – 13%, lipiec – 8,4%, sierpień – 11%, wrzesień – 7,8%, październik – 10,4%, listopad – 26,6% [przyp. – P.S.].

¹³ Przyczynę tego wzrostu stanowi akcja weryfikacyjna w partii [przyp. oryg.].

Miesiąc	Ilość listów	%
listopad	20	4,0
Razem	505	100,0¹⁴

Jak wynika z podanych liczb, największe nasilenie ilości listów w sprawach rehabilitacyjnych miało miejsce w maju (25% ogółu listów) i w lutym (20% ogółu listów). Począwszy od czerwca, stwierdzić można systematyczny spadek ilości listów na omawiany temat, aż do 4% w listopadzie.

b) Ocena działalności aparatu usług

Przy analizie działalności aparatu usług wyodrębniono dwa zagadnienia. Pierwsze dotyczy funkcjonowania aparatu usług w terenie, drugie ogólnokrajowej polityki cen.

Ocena działalności aparatu usług wg województw

Województwo	Ilość listów	%
m[iasto] Warszawa	292	5,0
m[iasto] Łódź	136	2,3
białostockie	219	3,6
bydgoskie	253	4,4
gdańskie	232	5,0
katowickie	509	9,0
kieleckie	335	6,0
koszalińskie	156	2,7
krakowskie	432	7,5
lubelskie	313	5,3
łódzkie	289	5,0
olsztyńskie	173	3,0
opolskie	178	3,0
poznańskie	370	6,5
rzeszowskie	346	5,8

¹⁴ Zweryfikowane wyniki: luty – 20,4%, marzec – 7,9%, kwiecień – 9,5%, maj – 25,1%, czerwiec – 12,1%, lipiec – 3,8%, sierpień – 6,7%, wrzesień – 5,3%, październik – 5,2%, listopad – 4% [przypp. – P.S.].

Województwo	Ilość listów	%
szczecińskie	152	3,0
warszawskie	556	9,6
wrocławskie	676	11,0
zielenogórskie	123	2,0
nieustalone	25	0,3
zagraniczne	1	0
Razem	5766	100,0¹⁵

Okazuje się, iż najwięcej ocen odnośnie [do] funkcjonowania aparatu usług napływa z woj[ewództwa] wrocławskiego (11%), następnie z woj[ewództwa] warszawskiego (9,6%) i katowickiego (9%) – najmniej natomiast z województwa zielonogórskiego i koszalińskiego (2–2,7%).

W sprawie polityki cen, w okresie 10 miesięcy nadeszły 372 listy (wszystkie o charakterze problemowym). Ich ilość w ciągu kolejnych miesięcy przedstawia się następująco:

Polityka cen

Miesiąc	Ilość listów	%
luty	35	8,6
marzec	19	5,1
kwiecień	63	17,0
maj	40	11,0
czerwiec	21	6,6
lipiec	36	9,6
sierpień	37	10,0
wrzesień	24	6,0
październik	57	15,1

¹⁵ Zweryfikowane wyniki: Warszawa – 5%, Łódź – 2,4%, województwa: białostockie – 3,8%, bydgoskie 4,4%, gdańskie – 4%, katowickie – 8,8%, kieleckie – 5,8%, koszalińskie – 2,7%, krakowskie – 7,5%, lubelskie – 5,4%, łódzkie – 5%, olsztyńskie – 3,1%, opolskie – 3,1%, poznańskie – 6,4%, rzeszowskie – 6%, szczecińskie – 2,7%, warszawskie – 9,7%, wrocławskie – 11,7%, zielonogórskie – 2,1%, nieustalone – 0,3%, zagraniczne – 0% [przyp. – P.S.].

Miesiąc	Ilość listów	%
listopad	40	11,0
Razem	372	100,0¹⁶

Jak widzimy, najwięcej listów na temat polityki cen wpłynęło w kwietniu (17% ogółu listów), a następnie w październiku – 15%.

c) Ocena działalności placówek oświatowych i wychowawczych

Listy omawiające działalności instytucji oświatowych i wychowawczych rozsiewają się w poszczególnych województwach w sposób następujący:

Ocena działalności placówek oświatowych i wychowawczych wg województw

Województwo	Ilość listów	%
m[iasto] Warszawa	118	4,0
m[iasto] Łódź	42	1,1
białostockie	212	6,3
bydgoskie	141	5,0
gdańskie	100	3,2
katowickie	196	6,0
kieleckie	227	7,0
koszalińskie	83	2,3
krakowskie	193	6,0
lubelskie	299	9,1
łódzkie	200	6,0
olsztyńskie	141	5,0
opolskie	73	2,2
poznańskie	184	6,0
rzeszowskie	174	5,3

¹⁶ Zweryfikowane wyniki: luty – 9,4%, marzec – 5,1%, kwiecień – 16,9%, maj – 10,8%, czerwiec – 5,6%, lipiec – 9,7%, sierpień – 9,9%, wrzesień – 6,5%, październik – 15,3%, listopad – 10,8% [przyp. – P.S.].

Województwo	Ilość listów	%
szczecińskie	71	2,2
warszawskie	416	12,0
wrocławskie	271	8,2
zielonogórskie	73	2,2
nieustalone	30	0,9
zagraniczne		
Razem	3244	100,0¹⁷

Okazuje się, iż największa ilość listów oceniających instytucje oświatowe i wychowawcze napłynęła z woj[ewództwa] warszawskiego (12% ogółu listów), a następnie z woj[ewództwa] lubelskiego (9,1%), wrocławskiego (8,2%) i kieleckiego (7%). Najmniejszą ilość listów poruszających omawiane zagadnienia nadesłano z województw: zielonogórskiego, szczecińskiego, opolskiego i koszalińskiego (2,2–2,3%).

d) Ocena działalności placówek kulturalnych i sportowych

Listy poruszające problem działalności placówek kulturalnych i sportowych rozsieją się następująco w poszczególnych województwach:

Ocena działalności placówek kulturalnych i sportowych

Województwo	Ilość listów	%
m[iasto] Warszawa	73	5,5
m[iasto] Łódź	32	2,4
białostockie	61	4,8
bydgoskie	67	5,1
gdańskie	61	4,8
katowickie	132	10,0
kieleckie	50	4,0

¹⁷ Zweryfikowane wyniki: Warszawa – 3,6%, Łódź – 1,3%, województwa: białostockie – 6,5%, bydgoskie – 4,3%, gdańskie – 3,1%, katowickie – 6%, kieleckie – 7%, koszalińskie – 2,6%, krakowskie – 5,9%, lubelskie – 9,2%, łódzkie – 6,2%, olsztyńskie – 4,3%, opolskie – 2,3%, poznańskie – 5,7%, rzeszowskie – 5,4%, szczecińskie – 2,2%, warszawskie – 12,8%, wrocławskie – 8,4%, zielonogórskie – 2,3%, nieustalone – 0,9%, zagraniczne – 0% [przyp. – P.S.].

Województwo	Ilość listów	%
koszalińskie	25	2,0
krakowskie	84	7,0
lubelskie	78	5,9
łódzkie	47	3,6
olsztyńskie	43	3,2
opolskie	39	2,9
poznańskie	74	5,6
rzeszowskie	76	5,7
szczecińskie	39	2,2
warszawskie	111	8,4
wrocławskie	158	12,0
zielonogórskie	30	2,2
nieustalone	33	2,5
zagraniczne	2	0,2
Razem	1315	100,0¹⁸

Jak widzimy, najwięcej listów zwracających uwagę na funkcjonowanie placówek kulturalnych i sportowych nadesłano z woj[ewództwa] wrocławskiego (12%), a następnie katowickiego (10%), warszawskiego (8,4%) i krakowskiego (7%).

Najmniej listów na ten temat wpłynęło z województw koszalińskiego, opolskiego, zielonogórskiego i szczecińskiego (2,2 do 2,9%).

e) Ocena działalności służby zdrowia i opieki społecznej

Rozsiew listów oceniających działalność służby zdrowia i opieki społecznej w poszczególnych województwach przedstawia się następująco:

¹⁸ Zweryfikowane wyniki: Warszawa – 5,6%, Łódź – 2,4%, województwa: białostockie – 4,6%, bydgoskie – 5,1%, gdańskie – 4,6%, katowickie – 10%, kieleckie – 3,8%, koszalińskie – 1,9%, krakowskie – 6,4%, lubelskie – 5,9%, łódzkie – 3,6%, olsztyńskie – 3,3%, opolskie – 3%, poznańskie – 5,6%, rzeszowskie – 5,8%, szczecińskie – 2,9%, warszawskie – 8,5%, wrocławskie – 12,0%, zielonogórskie – 2,3%, nieustalone – 2,5%, zagraniczne – 0,2% [przyt. – P.S.].

Ocena działalności służby zdrowia i opieki społecznej

Województwo	Ilość listów	%
m[iasto] Warszawa	57	5,5
m[iasto] Łódź	38	4,1
[białostockie]	[25]	[2,4] ¹⁹
bydgoskie	44	4,3
gdańskie	46	4,4
katowickie	101	10,1
kieleckie	36	3,4
koszalińskie	24	2,2
krakowskie	83	8,2
lubelskie	45	4,0
łódzkie	68	6,3
olsztyńskie	29	3,0
opolskie	28	3,0
poznańskie	71	7,1
rzeszowskie	30	5,0
szczecińskie	31	3,1
warszawskie	79	8,0
wrocławskie	166	15,2
zielenogórskie	22	1,0
nieustalone	8	0,7
Razem	1031	100,0²⁰

¹⁹ Zweryfikowane wyniki: Warszawa – 5,5%, Łódź – 3,7%, województwa: białostockie – 2,4%, bydgoskie – 4,3%, gdańskie – 4,5%, katowickie – 9,8%, kieleckie – 3,5%, koszalińskie – 2,3%, krakowskie – 8,1%, lubelskie – 4,4%, łódzkie – 6,6%, olsztyńskie – 2,8%, opolskie – 2,7%, poznańskie – 6,9%, rzeszowskie – 2,9%, szczecińskie – 3%, warszawskie – 7,7%, wrocławskie – 16,1%, zielonogórskie – 2,1%, nieustalone – 0,7% [przyp. – P.S.].

²⁰ W maszynopisie brak województwa białostockiego. Liczba listów przypadających na województwo białostockie została jednak uwzględniona w rubryce „Razem” [przyp. – P.S.].

Okazuje się, iż najwięcej listów w omawianej sprawie wpłynęło z woj[ewództwa] wrocławskiego (aż 15,2%), a następnie z katowickiego (10,1%), krakowskiego (8,2%) i warszawskiego (8%), najmniej natomiast z zielonogórskiego (1%) i koszalińskiego (2,2%).

f) Zagadnienia działalności zakładów pracy

Rozsiew 4216 listów, które poruszają problem funkcjonowania zakładów pracy, przedstawia się następująco w poszczególnych województwach:

Zagadnienia działalności zakładów wg województw

Województwo	Ilość listów	%
m[iasto] Warszawa	151	4,0
m[iasto] Łódź	190	4,5
białostockie	108	2,6
bydgoskie	195	5,0
gdańskie	180	4,3
katowickie	563	13,3
kieleckie	176	4,2
koszalińskie	117	2,7
krakowskie	255	6,0
lubelskie	148	3,2
łódzkie	175	4,2
olsztyńskie	173	4,0
opolskie	128	3,0
poznańskie	232	5,5
rzeszowskie	143	3,3
szczecińskie	148	3,2
warszawskie	234	5,8
wrocławskie	752	17,8
zielonogórskie	123	2,9
nieustalone	25	0,5
zagraniczne		
Razem	4216	100,0²¹

Jak wynika z zestawienia, zdecydowanie przeważająca ilość listów omawiających zagadnienie działania zakładów pracy nadeszła z woj[ewództwa] wrocławskiego (17,8%), a następnie z katowickiego (13,3%). Najmniejszą ilość listów na ten temat nadesłano z woj[ewództw] białostockiego, koszalińskiego i zielonogórskiego (2,6–2,9%). Ilość listów z pozostałych województw kształtuje się w granicach od 3 do 6%.

3. Polityka personalna i problem zatrudnienia

Rozsiew listów poruszających zagadnienie polityki personalnej i problemy zatrudnienia przedstawia się następująco na terenie poszczególnych województw:

Polityka personalna i problem zatrudnienia

Województwo	Ilość listów	%
m[iasto] Warszawa	458	4,0
m[iasto] Łódź	292	2,4
białostockie	549	4,5
bydgoskie	564	4,6
gdańskie	473	4,1
katowickie	809	6,7
kieleckie	791	6,5
koszalińskie	313	3,0
krakowskie	794	6,5
lubelskie	707	6,0
łódzkie	674	5,6
olsztyńskie	549	4,5
opolskie	292	2,4
poznańskie	759	6,0
rzeszowskie	706	6,8
szczecińskie	350	3,8

²¹ Zweryfikowane wyniki: Warszawa – 3,6%, Łódź – 4,5%, województwa: białostockie – 2,6%, bydgoskie – 4,6%, gdańskie – 4,3%, katowickie – 13,4%, kieleckie – 4,2%, koszalińskie – 2,8%, krakowskie – 6%, lubelskie – 3,5%, łódzkie – 4,2%, olsztyńskie – 4,1%, opolskie – 3%, poznańskie – 5,5%, rzeszowskie – 3,4%, szczecińskie – 3,5%, warszawskie – 5,6%, wrocławskie – 17,8%, zielonogórskie – 2,9%, nieustalone – 0,6%, zagraniczne 0% [przyp. – P.S.].

Województwo	Ilość listów	%
warszawskie	1084	8,0
wrocławskie	1441	11,2
zielenogórskie	370	3,0
nieustalone	49	0,4
zagraniczne	3	
Razem	12 027	100,0²²

Jak widzimy, omawiane zagadnienie poruszone jest najczęściej przez autorów listów z woj[ewództwa] wrocławskiego (11,2%), a następnie warszawskiego (8%). Najmniej liczny odsetek listów na ten temat nadesłano z województw opolskiego, koszalińskiego i zielonogórskiego (2,4 do 3%).

4. Stosunki społeczne na wsi

Problematykę dotyczącą stosunków społecznych na wsi zanalizowano zarówno wg rozszewu na województwa, jak i wg kolejnych miesięcy:

Stosunki społeczne na wsi wg województw

Województwo	Ilość listów	%
m[iasto] Warszawa	8	0,5
m[iasto] Łódź	2	0,2
białostockie	100	5,9
bydgoskie	79	4,6
gdańskie	51	3,0
katowickie	47	2,2
kieleckie	96	5,6
koszalińskie	54	3,2
krakowskie	77	5,0

²² Zweryfikowane wyniki: Warszawa – 3,8%, Łódź – 2,4%, województwa: białostockie – 4,6%, bydgoskie – 4,7%, gdańskie – 3,9%, katowickie – 6,7%, kieleckie – 6,6%, koszalińskie – 2,6%, krakowskie – 6,6%, lubelskie – 5,9%, łódzkie – 5,6%, olsztyńskie – 4,6%, opolskie – 2,4%, poznańskie – 6,3%, rzeszowskie – 5,9%, szczecińskie – 2,9%, warszawskie – 9%, wrocławskie – 12%, zielonogórskie – 3,1%, nieustalone – 0,4%, zagraniczne – 0% [przyp. – P.S.].

Województwo	Ilość listów	%
lubelskie	150	9,0
łódzkie	98	5,8
olsztyńskie	83	5,8
opolskie	61	3,6
poznańskie	109	6,3
rzeszowskie	116	6,7
szczecińskie	66	3,6
warszawskie	201	12,0
wrocławskie	216	12,0
zielonogórskie	76	4,4
nieustalone	9	0,6
zagraniczne	0	0
Razem	1699	100,0²³

Okazuje się, iż największa ilość wypowiedzi na omawiany temat nadeszła z województw warszawskiego i wrocławskiego (ca 12%), a następnie z lubelskiego (9%). Natomiast najmniejsza z woj[ewództw] katowickiego (2,2%) i gdańskiego (3%).

Zagadnienie to wg kolejnych miesięcy grupuje się następująco:

Stosunki społeczne na wsi

Miesiąc	Ilość listów	%
kwiecień	347	29,2
maj	253	21,3
czerwiec	93	7,8
lipiec	44	3,7
sierpień	139	11,7

²³ Zweryfikowane wyniki: Warszawa – 0,5%, Łódź – 0,1%, województwa: białostockie – 5,9%, bydgoskie – 4,6%, gdańskie – 3,0%, katowickie – 2,8%, kieleckie – 5,7%, koszalińskie – 3,2%, krakowskie – 4,5%, lubelskie – 8,8%, łódzkie – 5,8%, olsztyńskie – 4,9%, opolskie – 3,6%, poznańskie – 6,4%, rzeszowskie – 6,8%, szczecińskie – 3,9%, warszawskie – 11,8%, wrocławskie – 12,7%, zielonogórskie – 4,5%, nieustalone – 0,5%, zagraniczne – 0% [przyyp. – P.S.].

Miesiąc	Ilość listów	%
wrzesień	125	10,5
październik	99	8,3
listopad	89	7,5
Razem	1189	100,0

Jak widać z powyższego zestawienia, ilość listów na temat stosunków społecznych na wsi stopniowo spada od kwietnia do listopada z 29,2 na 7,5% (tylko w czerwcu i lipcu spadek ten był bardzo gwałtowny).

5. Stosunki Polski z innymi krajami

Na ogólną liczbę 484 listów poruszają[cych] sprawę stosunków Polski z innymi krajami aż 411 dotyczy stosunków polsko-radzieckich, 40 stosunków polsko-niemieckich, a stosunki Polski z wszystkimi krajami poruszone były w pozostałych 33 listach.

Wobec takiego układu liczbowego materiału, na specjalną analizę zasługują tylko listy dotyczące stosunków polsko-radzieckich.

Stosunki polsko-radzieckie

Miesiąc	Ilość listów	%
luty	97	23,6
marzec	71	16,3
kwiecień	32	7,8
maj	23	5,6
czerwiec	31	7,5
lipiec	20	4,9
sierpień	29	7,1
wrzesień	34	13,1
październik	23	5,6
listopad	31	7,5
Razem	411²⁴	100,0²⁵

²⁴ Powinno być 391 [przyp. – P.S.].

²⁵ Zweryfikowane wyniki: luty – 24,8%, marzec – 18,2%, kwiecień – 8,2%, maj – 5,9%, czerwiec – 7,9%, lipiec – 5,1%, sierpień – 7,4%, wrzesień – 8,7%, październik – 5,9%, listopad – 7,9% [przyp. – P.S.].

Jak wynika z powyższego zestawienia, najwięcej listów w omawianej sprawie wpłynęło w miesiącu lutym (23,6% ogółu listów), a następnie w marcu (17,3%). Potem nastąpił stopniowy spadek zainteresowania tym zagadnieniem, a we wrześniu ilość listów na temat stosunków polsko-radzieckich ponownie wzrosła.

6. Sprawy narodowościowe i emigracyjne

Spośród spraw narodowościowych najliczniej wpłynęły listy dotyczące zagadnienia antysemityzmu (439 listów). W ciągu kolejnych 10 miesięcy ilość listów kształtuje się następująco:

Antysemityzm

Miesiąc	Ilość listów	%
luty	298	67,9
marzec	47	10,7
kwiecień	18	4,1
maj	13	2,9
czerwiec	13	3,0
lipiec	13	3,0
sierpień	13	2,9
wrzesień	12	2,7
październik	7	1,6
listopad	5	1,2
Razem	439	100,0²⁶

Okazuje się, iż aż 67,9% ogółu listów poruszających problem antysemityzmu wpłynęło w miesiącu lutym. Począwszy od marca, nastąpił gwałtowny spadek ilości listów na ten temat, który postępuje systematycznie nadal. W listopadzie wpłynęło zaledwie 5 listów poruszających problem antysemityzmu, co stanowi 1,2% ogółu listów.

W sprawie ukraińskiej i białoruskiej nadeszło w okresie 10 miesięcy 125 listów. Okresem największego nasilenia listów w tej sprawie są miesiące marzec – kwiecień (łącznie 44% ogółu listów), następnie ilość listów wyraźnie spada do 3,2% w listopadzie.

W sprawach autochtonów wpłynęło ogółem 99 listów. Z analizy tych listów wg roz-siewu na poszczególne województwa wynika, iż najwięcej listów na ten temat (23) wpły-

²⁶ Zweryfikowane wyniki: luty – 67,9%, marzec – 10,7%, kwiecień – 4,1%, maj – 3,0%, czerwiec – 3,0%, lipiec – 3,0%, sierpień – 3,0%, wrzesień – 2,7%, październik – 1,6%, listopad – 1,1% [przyp. – P.S.].

nęło z woj[ewództwa] katowickiego, a następnie z opolskiego (11), olsztyńskiego (10) i wrocławskiego (8), z pozostałych województw wpłynęło zaledwie po kilka listów.

Listy w sprawach emigracyjnych (repatriacje) są znacznie liczniejsze niż listy w sprawach narodowościowych. W kolejnych miesiącach wpłynęły następujące ilości listów:

Sprawy repatriacji

Miesiąc	Ilość listów	%
luty	161	11,8
marzec	187	13,7
kwiecień	194	14,2
maj	179	13,2
czerwiec	135	11,4
lipiec	63	4,6
sierpień	128	9,4
wrzesień	77	5,6
październik	98	7,3
listopad	120	8,8
Razem	1362²⁷	100,0²⁸

Jak wynika z zestawienia, ilość listów w sprawie repatriacji wzrastała od lutego, by w kwietniu osiągnąć największe nasilenie, potem zaznacza się spadek listów w tej sprawie (lipiec), po którym następuje ponowny wzrost.

Rozsiew listów w sprawie repatriacji w poszczególnych województwach przedstawia się następująco:

Sprawy repatriacji wg województw

Województwo	Ilość listów	%
m[iasto] Warszawa	27	2,0
m[iasto] Łódź	15	1,1
białostockie	54	4,0

²⁷ Powinno być 1342 [przyp. – P.S.].

²⁸ Zweryfikowane wyniki: luty – 12%, marzec – 13,9%, kwiecień – 14,5%, maj – 13,3%, czerwiec – 10,1%, lipiec – 4,7%, sierpień – 9,5%, wrzesień – 5,7%, październik – 7,3%, listopad – 8,9% [przyp. – P.S.].

Województwo	Ilość listów	%
bydgoskie	45	3,3
gdańskie	85	6,2
katowickie	86	6,3
kieleckie	23	1,7
koszalińskie	63	4,7
krakowskie	46	3,3
lubelskie	41	3,0
łódzkie	24	1,8
olsztyńskie	114	8,4
opolskie	78	5,7
poznańskie	56	4,1
rzeszowskie	68	5,0
szczecińskie	71	5,2
warszawskie	53	3,9
wrocławskie	286	21
zielenogórskie	101	7,4
nieustalone	15	1,1
z zagranicy	11	0,8
Razem	1362	100,0²⁹

Jak widać z powyższego zestawienia, najwięcej listów w sprawie repatriacyjnej napływa z woj[ewództwa] wrocławskiego (21%), a następnie z woj[ewództw] olsztyńskiego (8,4%) i zielonogórskiego (7,4%). Problem ten jest najrzadziej spotykany w listach z województw łódzkiego i kieleckiego (1,7%).

²⁹ Zweryfikowane wyniki: Warszawa – 2,0%, Łódź – 1,1%, województwa: białostockie – 4,0%, bydgoskie – 3,3%, gdańskie – 6,2%, katowickie – 6,3%, kieleckie – 1,7%, koszalińskie – 4,6%, krakowskie – 3,4%, lubelskie – 3,0%, łódzkie – 1,8%, olsztyńskie – 8,4%, opolskie – 5,7%, poznańskie – 4,1%, rzeszowskie – 5,0%, szczecińskie – 5,2%, warszawskie – 3,9%, wrocławskie – 21%, zielonogórskie – 7,4%, nieustalone – 1,1%, zagraniczne – 0,8% [przyp. – P.S.].

6. Sprawy świątopoglądowe

Na ogólną ilość 684 listów w sprawach świątopoglądowych 611 dotyczy spraw religii, 73 – innych problemów.

Sprawy świątopoglądowe

Miesiąc	Ilość listów	%	W tym religijne	%	W tym inne sprawy świątop[ogłądowe]	%
luty	135	19,8	128	94,8	7	5,2
marzec	161	23,6	140	86,9	21	13,1
kwiecień	108	14,9	101	93,5	7	6,5
maj	59	8,6	50	93,6	9	6,4
czerwiec	36	5,3	34	94,5	2	5,5
lipiec	30	4,5	29	96,7	1	3,3
sierpień	63	9,3	52	82,6	11	17,4
wrzesień	63	9,3	52	92,6	11	17,4
październik	12	1,8	10	83,3	2	16,7
listopad	17	2,9	15	88,3	2	11,7
Razem	684	100,0³⁰	611	89,4	73	10,6

Jak widzimy, największe nasilenie ilości listów w sprawie religii miało miejsce w marcu. Następnie następuje dość regularny spadek ilości listów w tej sprawie (okres chwilowego wzrostu przypada jeszcze na miesiące sierpień i wrzesień).

Największe nasilenie listów z innymi problemami świątopoglądowymi przypada również na miesiąc marzec, po czym zdecydowanie spada (wzrastając nieco w miesiącach sierpniu i wrześniu).

7. Sprawy moralno-obyczajowe

Sprawy moralno-obyczajowe (alkoholizm, rozkład rodziny, chuligaństwo, prostytucja) poruszane są aż w 10 660 listach. Ilość listów poruszających tę problematykę przedstawia się w poszczególnych województwach następująco:

³⁰ Zweryfikowane wyniki: luty – 19,7%, marzec – 23,5%, kwiecień – 15,8%, maj – 8,6%, czerwiec – 5,3%, lipiec – 4,4%, sierpień – 9,2%, wrzesień – 9,2%, październik – 1,8%, listopad – 2,5% [przyp. – P.S.].

Sprawy moralno-obyczajowe

Województwo	Ilość listów	%
m[iasto] Warszawa	539	5,6
m[iasto] Łódź	373	3,5
białostockie	354	3,3
bydgoskie	482	4,5
gdańskie	428	4,0
katowickie	826	7,7
kieleckie	441	4,1
koszalińskie	287	2,6
krakowskie	867	8,1
lubelskie	579	5,4
łódzkie	486	4,6
olsztyńskie	342	3,2
opolskie	265	2,5
poznańskie	659	6,2
rzeszowskie	618	5,8
szczecińskie	330	3,1
warszawskie	879	8,2
wrocławskie	1296	12,1
zielonogórskie	369	3,4
nieustalone	153	1,4
z zagranicy	87	0,7
Razem	10 660	100,0³¹

Okazuje się, iż sprawy moralno-obyczajowe poruszane są najliczniej przez autorów listów zamieszkałych w woj[ewództwie] wrocławskim (12,1% ogółu listów), a następ-

³¹ Zweryfikowane wyniki: Warszawa – 5,1%, Łódź – 3,5%, województwa: białostockie – 3,3%, bydgoskie – 4,5%, gdańskie – 4,0%, katowickie – 7,7%, kieleckie – 4,1%, koszalińskie – 2,7%, krakowskie – 8,1%, lubelskie – 5,4%, łódzkie – 4,6 %, olsztyńskie – 3,2%, opolskie – 2,5%, poznańskie – 6,2%, rzeszowskie – 5,8%, szczecińskie – 3,1%, warszawskie – 8,2%, wrocławskie – 12,2%, zielonogórskie – 3,5%, nieustalone – 1,4%, zagraniczne – 0,8% [przyp. – P.S.].

nie w listach z woj[ewództw] warszawskiego 8,2%, krakowskiego (8,1%) i katowickiego (7,7%).

8. Sprawy różne

Spośród spraw zakwalifikowanych jako różne wyodrębniono 1336 listów, których autorzy interesują się problematyką zmian paździenikowych, przedstawiają swoje oceny i postulaty.

W ciągu 10 kolejnych miesięcy ilość listów w tych sprawach przedstawia się następująco:

Zmiany paździenikowe (oceny, postulaty)

Miesiąc	Ilość listów	%
luty	15	1,1
marzec	97	7,3
kwiecień	106	7,9
maj	143	10,7
czerwiec	97	7,3
lipiec	89	6,7
sierpień	194	14,5
wrzesień	238	17,8
październik	230	17,2
listopad	127	9,5
Razem	1336	100,0

Jak widzimy z powyższego zestawienia, ilość listów omawiających problematykę zmian paździenikowych wzrasta od lutego (1,1 [%] ogółu listów) do maja (10,7%). Następnie, po okresowym spadku ilości listów na ten temat (czerwiec–lipiec) następuje znów wzrost, aż do 17,8% ogółu listów w miesiącu wrześniu. Potem następuje stopniowy spadek do 9,5% w listopadzie.

Zainteresowanie problematyką zmian paździenikowych wg poszczególnych województw przedstawia się następująco:

Zmiany paździenikowe (oceny, postulaty)

Województwo	Ilość listów	%
m[iasto] Warszawa	150	11,2
m[iasto] Łódź	74	5,5

Województwo	Ilość listów	%
białostockie	35	2,6
bydgoskie	41	3,1
gdańskie	84	6,3
katowickie	149	11,2
kieleckie	41	3,1
koszalińskie	16	1,2
krakowskie	111	8,3
lubelskie	50	3,7
łódzkie	23	1,7
olsztyńskie	30	2,2
opolskie	24	1,8
poznańskie	89	6,7
rzeszowskie	39	2,9
szczecińskie	51	3,8
warszawskie	56	4,2
wrocławskie	153	11,4
zielonogórskie	13	1,0
nieustalone	92	6,9
a zagranicy	15	1,2
Razem	1336	100,0

Okazuje się, iż najwięcej listów w sprawie zmian październikowych napłynęło z woj[ewództw] wrocławskiego, katowickiego oraz z Warszawy (od 11,2 do 11,4%), a następnie z krakowskiego (8,3%). Najmniej listów na ten temat wpłynęło z województw koszalińskiego, zielonogórskiego, łódzkiego i opolskiego (1% do 1,8%).

Wyjazdy za granicę

Spśród nadesłanych listów, 1869 dotyczy sprawy wyjazdu za granicę. W ciągu kolejnych miesięcy ilości listów na ten temat przedstawiają się następująco:

Wyjazdy za granicę

Miesiąc	Ilość listów	%
luty	199	10,6
marzec	359	19,3
kwiecień	191	10,2
maj	209	11,2
czerwiec	139	7,4
lipiec	66	3,6
sierpień	256	13,7
wrzesień	144	7,7
październik	139	7,4
listopad	167	8,9
Razem	1869	100,0³²

Okazuje się, iż najwięcej listów na ten temat wpłynęło w marcu (19,3%), a następnie w sierpniu (13,7%).

Spośród nadesłanych listów 728 dotyczy spraw finansowych obywateli polskich dotyczących innych państw lub ich obywateli, a 265 listów dotyczy zagadnienia odszkodowań wojennych.

Sprawy finansowe obywateli polskich dotyczące innych państw lub ich obywateli i odszkodowania wojenne

Miesiąc	Sprawy finansowe obywateli polskich			%
	sprawy fin[ansowe] obyw[ateli] pol[skich] dot[yczące] innych państw lub ich obywateli	odszkodowania wojenne	Razem	
luty	150	–	150	15,1
marzec	179	–	179	18,0
kwiecień	95	83	178	18,0

³² Zweryfikowane wyniki: luty – 10,6%, marzec – 19,2%, kwiecień – 10,2%, maj – 11,2%, czerwiec – 7,4%, lipiec – 3,5%, sierpień – 13,7%, wrzesień – 7,7%, październik – 7,4%, listopad – 8,9% [przyp. – P.S.].

Miesiąc	Sprawy finansowe obywateli polskich			%
	sprawy finansowe obywateli polskich dotyczące innych państw lub ich obywateli	odszkodowania wojenne	Razem	
maj	52	45	97	9,8
czerwiec	39	21	60	6,0
lipiec	24	37	61	6,1
sierpień	80	26	106	10,7
wrzesień	34	18	52	5,2
październik	33	24	57	5,8
listopad	42	11	53	5,3
Razem	728	265	993	100,0³³

Jak widać z powyższego zestawienia, największa ilość listów na temat spraw finansowych obywateli polskich dotyczących innych państw wpłynęła w marcu, a największa ilość listów w sprawie odszkodowań w kwietniu. Ilość listów na te obydwa tematy maleje w ciągu następnych miesięcy.

Ocena działalności przedsiębiorstw prywatnych

W okresie 10 miesięcy wpłynęło 568 listów na temat działalności przedsiębiorstw prywatnych. W ciągu kolejnych miesięcy ilość tych listów przedstawia się następująco:

Ocena działalności przedsiębiorstw prywatnych

Miesiąc	Ilość listów	%
luty	26	4,6
marzec	15	2,6
kwiecień	26	4,6
maj	11	1,9
czerwiec	23	4,0

³³ Zweryfikowane wyniki: luty – 15,1%, marzec – 18%, kwiecień – 17,9%, maj – 9,8%, czerwiec – 6%, lipiec – 6,1%, sierpień – 10,7%, wrzesień – 5,2%, październik – 5,7%, listopad – 5,3% [przyp. – P.S.].

Miesiąc	Ilość listów	%
lipiec	38	6,7
sierpień	94	16,6
wrzesień	96	16,9
październik	116	20,4
listopad	123	21,7
Razem	568	100,0³⁴

Jak widzimy z powyższego zestawienia, ilość listów na omawiany temat wzrasta regularnie począwszy od maja (1,9% ogółu listów) aż do listopada (21,7%).

Ilość listów zajmujących się oceną działalności przedsiębiorstw prywatnych przedstawia się następująco w poszczególnych województwach:

Ocena działalności przedsiębiorstw wg województw

Województwo	Ilość listów	%
m[iaсто] Warszawa	54	9,5
m[iaсто] Łódź	24	4,3
białostockie	20	3,5
bydgoskie	21	3,6
gdańskie	16	2,8
katowickie	51	9,0
kieleckie	37	6,5
koszalińskie	10	1,8
krakowskie	48	8,5
lubelskie	24	4,3
łódzkie	34	6,0
olsztyńskie	16	2,8
opolskie	14	2,5
poznańskie	20	3,5

³⁴ Zweryfikowane wyniki: luty – 9,4%, marzec – 5,1%, kwiecień – 16,9%, maj – 10,8%, czerwiec – 5,6%, lipiec – 9,7%, sierpień – 9,9%, wrzesień – 6,5%, październik – 15,3%, listopad – 10,8% [przypp. – P.S.].

Województwo	Ilość listów	%
rzeszowskie	17	2,9
szczecińskie	9	1,5
warszawskie	73	12,9
wrocławskie	63	11,1
zielonogórskie	11	1,9
nieustalone	6	1,1
Razem	568	100,0³⁵

Jak widać z powyższej tabeli, największa ilość listów na temat przedsiębiorstw prywatnych napłynęła z woj[ewództwa] warszawskiego (12,9%), następnie z wrocławskiego (11,1%), z Warszawy (9,5%) i z woj[ewództwa] katowickiego (9%).

Listów zwracających się o porady prawne (sprawy płac, urlopów, rent i innych świadczeń państwa wobec obywateli) napłynęło 1469 w ciągu 10 miesięcy.

Porady prawne

Miesiąc	Ilość listów	%
luty	273	18,6
marzec	236	16,1
kwiecień	307	20,9
maj	152	10,3
czerwiec	194	13,2
lipiec	155	10,6
sierpień	65	4,4
wrzesień	18	1,2
październik	39	2,7
listopad	30	2,0
Razem	1469	100,0

³⁵ Zweryfikowane wyniki: Warszawa – 9,5%, Łódź – 4,2%, województwa: białostockie – 3,5%, bydgoskie – 3,7%, gdańskie – 2,8%, katowickie – 9,0%, kieleckie – 6,5%, koszalińskie – 1,8%, krakowskie – 8,5%, lubelskie – 4,2%, łódzkie – 6,0%, olsztyńskie – 2,8%, opolskie – 2,5%, poznańskie – 3,5%, rzeszowskie – 3,0%, szczecińskie – 1,6%, warszawskie – 12,9%, wrocławskie – 11,1%, zielonogórskie – 1,9%, nieustalone – 1,1% [przyp. – P.S.].

Jak wynika z zestawienia, począwszy od lutego (18,6% ogółu listów) następuje systematyczny spadek ilości listów na ten temat aż do 2% w listopadzie. Wyjątek stanowi miesiąc kwiecień (aż 20,9% ogółu listów)³⁶.

Wnioski

Wyniki analizy statystycznej **ponad stu dwudziestu tysięcy listów**, jakie wpłynęły do Biura Listów Polskiego Radia, pozwalają zasygnalizować kierownictwu partii i rządu szereg istotnych zagadnień społecznych.

1. Począwszy od miesiąca kwietnia następuje nieregularny spadek ogólnej ilości listów (kwiecień 17 043 listów – październik 11 512). Na ten stan rzeczy wpływać mogą głównie dwa czynniki: większa niż dotąd możliwość załatwienia spraw interwencyjnych w instytucjach terenowych i narastające znów zniechęcenia (lub nieufność) społeczeństwa.

Jeśli chodzi o problematykę listów, to niezmiennie przez cały badany okres **na pierwszy plan wysuwają się sprawy bytowe** (średnio 48,3% ogółu listów), regularność ta jest ^aw przybliżeniu zachowana^a w ciągu kolejnych badanych miesięcy.

Następnym problemem, który ogniskuje zainteresowanie autorów listów, jest **ocena działalności instytucji** (średnio 18,3%). Odsetek listów na ten temat kształtuje się podobnie w ciągu kolejnych miesięcy. Dużo uwagi pochłaniają ^arównież^a **sprawy moralno-obyczajowe** (średnio 10,6%) odsetek listów na ten temat waha się w ciągu kolejnych miesięcy, ale zainteresowanie utrzymuje się.

W zakresie spraw **polityki personalnej i problemu zatrudnienia** średnio 10% w miesiącu maju następuje gwałtowny spadek [ilości] listów na ten temat o (ca 50%). Od miesiąca czerwca ilość utrzymuje się na tym samym poziomie.

W sprawie **stosunków społecznych na wsi** (średnio 1,9%) następuje stopniowy spadek ilości listów (począwszy od miesiąca czerwca).

Ilość listów w sprawach narodowościowych i emigracyjnych (średnio 1,9%) konsekwentnie spada od lutego do listopada o około 70%.

2. Wyniki analizy listów anonimowych stanowią bardzo istotny sygnał świadczący o ^bnarastającej znów nieufności społeczeństwa^b. Podczas gdy przed październikiem 1956 r. ilość anonimów wynosiła ca 20%, po październiku nastąpił gwałtowny spadek ilości anonimów.

W okresie prowadzonej analizy anonimowości listów (luty – październik 1957) odsetek anonimów wzrósł z 7,6% do 11,1%. Na specjalną uwagę zasługują te zagadnienia, przy których stopień wzrostu jest bardzo duży. Są to następujące sprawy: stosunki w zakładach pracy (wzrost o 15%), problemy ekonomiczne w zakładach pracy (wzrost o 40,2%), ocena działalności aparatu władzy (wzrost o 14%), ocena działalności aparatu usług (wzrost o 12%), ocena działalności służby zdrowia (wzrost o 8%).

W listach poruszających problematykę zmian październikowych nastąpił wzrost [ilości] anonimów o 10%.

³⁶ Wzrost ilości listów w kwietniu jest prawdopodobnie związany z akcją regulacji roszczeń obywateli przez państwo [przyj. oryg.].

Gwałtowny spadek anonimowości (z 23 do 0%) zaznacza się w listach poruszających zagadnienia przedsiębiorstw prywatnych.

3. Listy w sposób następujący charakteryzują sytuację na terenie poszczególnych województw:

1. ^dWydaje się, iż sytuacja w woj[ewództwie] wrocławskim zasługuje na wszechstronną i wnikliwą analizę^d komisji rządowej, a także na pogłębione badania socjologiczne. Ilość listów interwencyjnych na różne tematy, jakie regularnie wpływają z tego województwa do Polskiego Radia wskazuje, iż ^bwładze terenowe nie radzą sobie z szeregiem ważnych zagadnień^b, jak przede wszystkim działalności rad narodowych i MO, sprawy zakładów pracy, służby zdrowia, opieki społecznej, sprawy stosunków społecznych na wsi, aparatu usług, instytucji kulturalnych i sportowych, problemów zatrudnienia i repatriacji, spraw obyczajowych. Ilość listów interwencyjnych w sprawach bytowych pewnych grup społecznych jest również o wiele większa niż we wszystkich innych województwach, podobnie jak większa ilość listów w sprawach moralno-obyczajowych. Jednocześnie można zwrócić uwagę na fakt, iż z terenu woj[ewództwa] wrocławskiego nadchodzi też dużo listów o charakterze problemowo-dyskusyjnym.
2. W woj[ewództwie] warszawskim zwrócić należy uwagę na następujące zagadnienia: działalność aparatu władzy, stosunki społeczne na wsi, stosunki w zakładach pracy, sprawy zatrudnienia, działalność placówek oświatowych i wychowawczych, działalność placówek usługowych oraz sprawy moralno-obyczajowe.
3. W woj[ewództwie] proporcjonalnie najwięcej listów porusza sprawy działalności aparatu usług, ^bsłużby zdrowia^b i placówek kulturalnych i sportowych, ponadto z województwa tego otrzymano dużo listów problemowych na temat zmian październikowych.
4. W woj[ewództwie] lubelskim listy zwracają uwagę na zagadnienie stosunków społecznych na wsi oraz działalność placówek oświatowych i wychowawczych.
5. W woj[ewództwie] olsztyńskim na pierwszy plan występują listy w sprawie stosunków społecznych na wsi oraz repatriacji z ZSRR.
6. W woj[ewództwie] rzeszowskim zwracają uwagę problemy zatrudnienia i stosunków społecznych na wsi.
7. W woj[ewództwie] białostockim najwięcej listów dotyczy problemu stosunków społecznych na wsi.
8. W woj[ewództwach] gdańskim i zielonogórskim zwracają uwagę ilości listów w sprawie listów w sprawie repatriacji z ZSRR.
9. Z woj[ewództwa] kieleckiego nadeszła duża ilość listów krytykujących działalność placówek oświatowych i wychowawczych.
10. Z miasta Warszawy wpłynęło bardzo dużo listów na temat zmian październikowych.